

№ 45 (350)
Снежань 2010 года

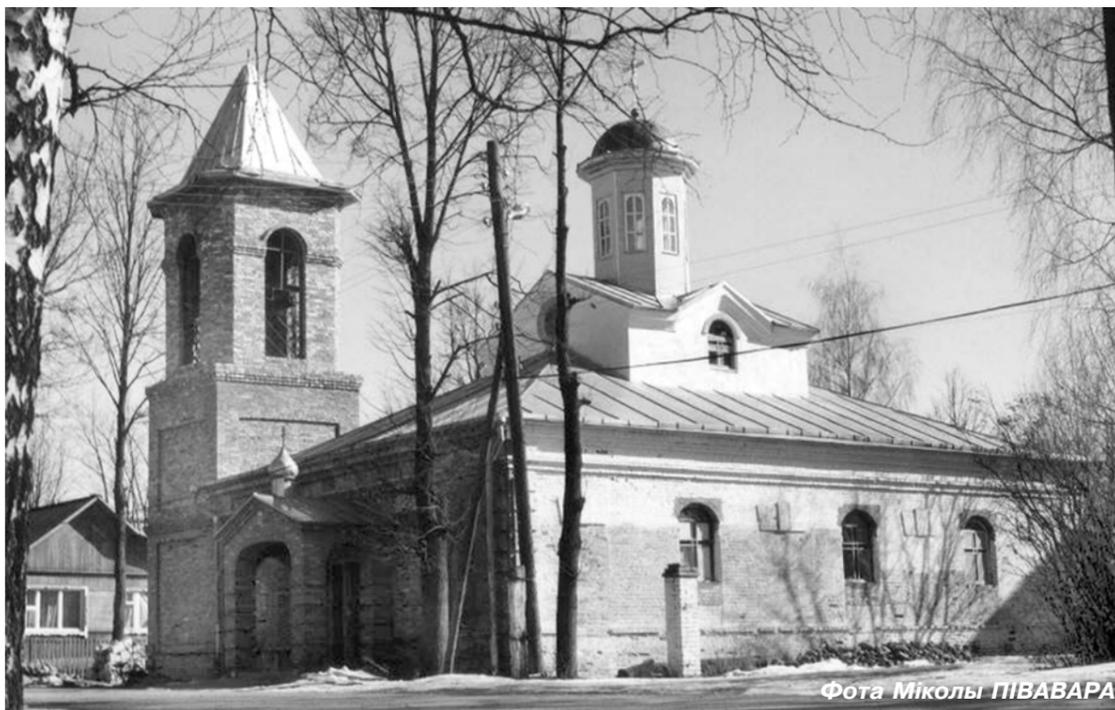
Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Дыскусія: будычыня гістарычнага цэнтра Мінска –** стар. 2
- **Радавод: сям'я Я. Карскага –** стар. 5
- **Гісторыя адукацыі: 150-годдзе Насовіцкай школы –** стар. 6

Фота Міколы ПІВАВАРА

На тым тыдні...

✓ 23 і 26 лістапада на Малой сцэне імя Р. Шырмы Белдзяржфілармоніі быў прадстаўлены **новы праект ансамбля салістаў «Класік-Авангард»** пад кіраўніцтвам У. Байдава, прысвечаны юбілею У. Караткевіча, – «Апостал». Аўтар сцэнарыя – І. Дубянецкая, мастацкі кіраўнік – В. Скарабагатаў. Да канцэртаў прымеркаваныя выстаўка фотаздымкаў, рукапісаў і кніг з асабістага архіва родзічаў пісьменніка і выстаўка твораў Я. Куліка і Г. Лойкі. Падрабязней будзе ў наступным нумары.

✓ 23 лістапада ў музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшло **адкрыццё выстаўкі «Выдатныя дзеячы ў сусветнай палітыцы»**, на якой прадстаўлены мініяцюры выданні з калекцыі азербайджанскага Музея мініяцюрнай кнігі. Гэта прыватны музей, які ў Баку стварыла заслужаны работнік культуры Азербайджана, член Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА пры Прэзідэнце Азербайджанскай Рэспублікі, прафесар па правах чалавека Інстытута Нацыянальнай акадэміі навук Зарыфа Салахава.

✓ 26 лістапада музыка і спявак Зміцер Вайцюшкевіч у сталічным Палацы культуры чыгуначнікаў пры падтрымцы БМАgroup прадставіў **новую праграму і CD, прысвечаны 80-годдзю У. Караткевіча**. Прагучалі кампазіцыі з новага канцэртнага альбома «Беларуская песня» – як на вершы самога юбіляра, так і на творы Р. Барадуліна, У. Някляева і Г. Бураўкіна. «Выбіраў я сам, – адзначае спявак, – тое, што падабаецца. І кожны сам сабе можа выбраць у Караткевіча. Бо, як казаў Барадулін, Караткевіч – гэта неадкрыты мацярык».

Бібліятэкар на вёсцы

З некаторага часу прыкмячаю, што ў культурных установах працуюць людзі асаблівага гарту. Няўрымслівыя, разважлівыя, не абыякавыя да чужога лёсу і праблем, яны не бегаюць за доўгім рублём, а старанна робяць сваю справу. Такім людзям, як кажуць, і чужая болька баліць.

Узяць, да прыкладу, Антаніну Жыгалаву. Дзесяць гадоў працуе яна ў Клімаўскім эстэтычна-культурным цэнтры выхавання, які наведваюць 730 чытачоў. Кніжны фонд тут складае 8 204 кнігі, ёсць падшыўкі часопісаў і газет. Вандруючы па старонках перыядычнага друку, можна смела павышаць свой адукацыйны ўзровень, назапашваць веды.

У невялікім памяшканні заўсёды ўтульна і камфортна. Вабяць погляд шматлікія кніжныя выстаўкі, якія, адзначу, аформлены толькі на беларускай мове. Як бачна, загадчыца сельскай бібліятэкі з пашанай ставіцца да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, бо на самым ганаровым месцы размеш-

чаныя звесткі і фотаздымкі шаноўных людзей вёскі, якія доўгі час працавалі ў мясцовай гаспадарцы. Асаблівую цікавасць выклікае незвычайная выстаўка пад агульнай назвай: «Вясёлка талентаў», дзе можна падзівіцца на цікавыя вышыванкі, вырабы з бісеру, маляванкі...

На тэрыторыі вёскі Клімаўка Гомельскага раёна размешчаны «Сямейны дом – 2000». У незвычайнай установе знайшлі прытулак маладыя інваліды, ад многіх яшчэ пры нараджэнні адмовіліся бацькі... Амаль кожны дзень зазірае сюды Антаніна Уладзіміраўна. І не як звычайны госць, а як добры і надзейны сябар, дарадца, арганізатар мерапрыемстваў. Яна знаходзіць чулых і неабыякавых людзей, якія могуць нечым дапамагчы гэтай установе, арганізоўвае выязныя экскурсіі для юнакоў і дзяўчатаў. Не так даўно настаяцель праваслаўнага храма С. Сароўскага Сяргей Леанькоў дапамог набіць каляскі, без якіх некаторыя інваліды не ў стане адолець нават некалькіх метраў...

А нядаўна сюды завіталі гомельскія паэты з раённага літаратурнага аб'яднання «Пралеска». Разам з імі прыехалі студэнты медыцынскага каледжа і навучэнцы Брылёўскай школы. Панавала цеплыня і таварыскасць, гучалі песні і вершы.

Вось так плённа і працуе сёння загадчыца сельскай бібліятэкі А.У. Жыгалава. Не словамі, а дзейнасцю дорыць людзям дабрыню сваёй душы і міласэрнасць.

Ганна АТРОШЧАНКА

На фота аўтара: Антаніна Жыгалава
знаёміць госцю бібліятэкі з духоўнай літаратурай

Юдзе падпіска на «Краязнаўчую газету» на першае паўгоддзе 2011 года

Краязнаўчая
падпісныя ўдзельнікі:
інтэлектуальны - 63320, ведамасны - 633202

Дыялог заўсёды лепей

19 лістапада 2010 г. па ініцыятыве галоўнага інжынера КУП «Мінская спадчына» Міхаіла Жыха і навуковага кіраўніка гісторыка-культурнай каштоўнасці «Гістарычны цэнтр Мінска» Сяргея Багласава распачатая публічная дыскусія вакол правядзення працаў на адным з аб'ектаў гістарычнага цэнтра, а дакладней, вакол аднаўлення помнікаў гісторыі і культуры – будынкаў №№ 25, 27 па вул. Замкавай.

Публікацыя, заснаваная на матэрыялах адкрытага ліста М. Жыха і С. Багласава, мела працяг на сайце Таварыства аховы помнікаў.

Бакамі спрэчкі былі выказаныя розныя пункты гледжання на праблему, але пытанне зараз не ў іх, а ў тым, што распачаўся дыялог, дыскусія, і ініцыятыву праявілі апаненты грамадскага аб'яднання «Беларускае дабраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры» (ГА БДАПГК).

Спачатку публічны, дыялог зараз пераходзіць у працоўную фазу – у фазу сустрэчаў, кансультацыяў, абмеркаванняў. Так, яшчэ раней, 10 лістапада 2010 г., па ініцыятыве нашага грамадскага аб'яднання і пры пад-

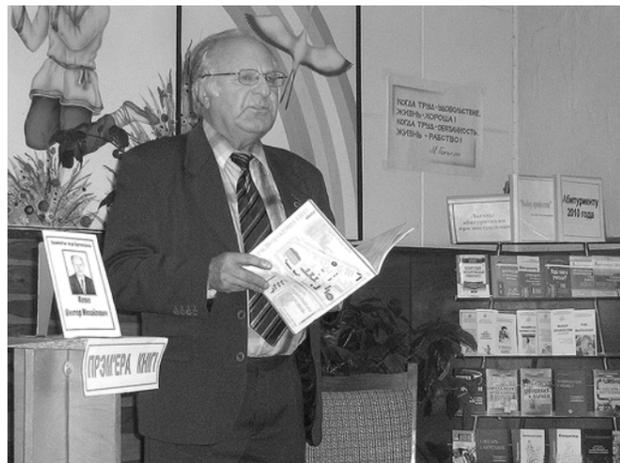
трымцы Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь адбылося пасяджэнне ў Мінгарвыканкаме з запрашэннем усіх зацікаўленых бакоў па пытаннях выканання заканадаўства ў сферы аховы спадчыны на аб'ектах гістарычнага цэнтра пад старшынствам намесніка старшыні гарвыканкама Сяргея Радамана.

Але галоўнае – пачаўся дыялог, які, спадзяемся, будзе шчырым, адкрытым і карысным. Таму застаецца выказаць падзяку нашым апанентам не толькі за пачатак няпростай і няхуткай гаворкі, а за пачатак адкрытай дыскусіі, дыскусіі ў сродках масавай інфармацыі. І асабліва мы ўдзячныя Паўлу Шыкунцу, Міхаілу Жыху і Сяргею Багласаву, бо менавіта з іх ініцыятывы апошнімі днямі з'явіліся вострыя, але вельмі неабходныя інфармацыйныя матэрыялы.

Дыялог, дыскусія – заўсёды лепей, чым канфрантацыя і недавер. Толькі шчыра агучыўшы пазіцыі, матывы, прычыны, абставіны, якія ўплываюць на ход справаў, пераадолеўшы ўзаемны недавер, можна пачаць сапраўдную працу па выпраўленні праблемаў, што накіпіліся. І спадзяемся, што праблемы будуць пераадоленыя і вырашаныя ў пазітыўным ключы.

Антон АСТАПОВІЧ,
старшыня БДАПГК

Сустрэча з будучай прафесіяй

Бярэзінская цэнтральная бібліятэка на працягу ўжо некалькіх гадоў ладзіць для старшакласнікаў сустрэчы па прафарыентацыі «Ключы ў сваю прафесію».

У сярэдзіне лістапада ў актавай зале бібліятэкі адбылася чарговая імпрэза. Госцем быў наш зямляк за-

гадчык кафедры «Цеплагазабеспячэнне і вентыляцыя» Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта прафесар Віктар Капко.

З 1974-га па 1998-ы ён працаваў на пасадах асістэнта, старэйшага выкладчыка, дацэнта, загадчыка кафедры «Цеплагазабеспячэнне» Беларускага палітэхнічнага інстытута, намеснікам дэкана будаўнічага, будаўніча-тэхналагічнага, потым завочнага будаўнічага факультэтаў. У 1975 годзе яму прысвоена навуковая ступень кандыдата тэхнічных навук. З 1998-га па 2009 год – начальнік Вучэбна-метадычнага ўпраўлення БНТУ.

Вынікі яго навуковых даследаванняў знайшлі адлюстраванне ў 83 друкаваных працах.

У 2003 годзе Віктару Міхайлавічу прысвоена вучонае званне прафесара.

Шаноўны госць падарыў бібліятэцы некалькі экзэмпляраў спецыяльнага выпуску часопіса «Весці Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта», некалькі вучэбных дапаможнікаў, адным з аўтараў якіх ён з'яўляецца.

Кожная такая сустрэча не проста ўносіць разнастайнасць у нашае будзённае жыццё, але і ўзбагачае кожнага духоўна.

Вікторыя БАГАДЗЯЖ,
бібліяграф Бярэзінскай ЦБС

**Каб наша сяброўства
працягвалася і ў 2011 годзе –
не забудзьцеся на падпіску!
Будзем радыя і новым сябрам!**

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць комплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кашт	падпіскі _____ руб.	Колькасць комплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

У тэатры «Зніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зніч» 6 снежня ўдзень запрашае маленькіх глядачоў на лялечны мнаспектакль «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага», створаны паводле аднайменнай казачнай аповесці Пятра Васючанкі і Сяргея Кавалёва. Казка апавядае пра прыгоды двух паноў-абібокаў, якія нічога не рабілі, толькі елі, пілі ды біліся паміж сабой. Гаспадарка іх прыйшла ў заняпад, вась і пайшлі яны ў свет лепшай долі шукаць. Гэтую вяселую і павучальную гісторыю лялькамі пакажа артыст Вячаслаў Шакаліда.

Увечары таго ж дня адбудзецца паэтычны мнаспектакль «Красёны жыцця». Артыст Алесь Кашпераў прапануе перагарнуць неўміручы старонкі паэмы класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа «Новая зямля».

8 снежня ўвечары глядачам прапануецца музычна-драматычны мнаспектакль «Пачакай, сонца», створаны паводле рамана «Маруся Чурай» Ліны Кастэнкі, твораў еўрапейскай паэзіі ў перакладзе Ніны Мацяш. Мнаспектакль апавядае пра каханне і пакуты ўкраінкі Марусі Чурай, вядомай у народзе сваімі чудаўнымі песнямі, з якімі Украіна не развітвалася ні ў горы, ні ў радасцях штодзённага жыцця... Пастаноўка дапамагае глядачу акунуцца ў вобраз беларуска-ўкраінскага Палесся, адчуць блізкасць, роднасць і ўзаемасувязь з культурай нашых суседзяў. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева. У спектаклі бярэ ўдзел Дзяржаўны камерны хор Рэспублікі Беларусь.

9 снежня ўвечары запланаваны музычна-паэтычны спектакль «У краіне светлай...», прысвечаны жыццю і творчасці Максіма Багдановіча. Інсцэніроўка, па якой зроблены спектакль, хоць і складзеная з самых вядомых твораў паэта, але... у выкананні Вячаслава Статкевіча і музычным суправаджэнні Сяргея Сарокіна (гітара) глядачам адкрыюцца невядомыя праявы таленту паэта.

13 снежня ўдзень Леанід Сідарэвіч запрасіць маленькіх глядачоў на лялечны мнаспектакль «Праката Сафрона і пеўніка Андрона». Што застаецца рабіць кату Сафрону, калі злая мачаха выгнала з роднай хаты? Адзінае выйсце – шукаць лепшай долі. У пошуках шчасця ён пройдзе праз выпрабаванні і пакуты жыцця, пабудуе не толькі хату, але сяброўства і любоў.

Увечары таго ж дня запланаваны мнаспектакль «Не праклінай, што я люблю», створаны паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Ягоныя героі ставяць перад сабою зусім няпростыя пытанні, адказы на якія давядзецца шукаць нам усім, родным дзецям беларускай зямлі. Музычнае суправаджэнне пастаноўкі – цымбалісткі Дар'і Неўмаржыцкай.

Дзіцячыя дзённыя пастаноўкі па-чынаюцца а 15-й гадзіне, вечаровыя а 19-й. Спектаклі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Важкасць Таленту

Шматмоўнае выданне Уладзіміра Караткевіча, ініцыятарам стварэння якога было Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, а зрэалізаваць якое ўдалося Беларускаму фонду культуры, пабачыла свет. Хто ведае падрабязнасці, то можна ў канцы сказа паставіць клічнік, а то і тры. Мяркуюце самі. Ад пачатку праекта да атрымання накладу прайшло меней за тры месяцы. Вынік – 760-старонкавая таміна ў супервокладцы з ілюстрацыямі мастака Юрыя Якавенкі, надрукаваная ў польскім выдавецтве «Dragowies-PL» (айчыныя друкарні, не горшыя па якасці, не ўзяліся за друк у надзвычай сціслыя тэрміны; адрукаваны за 15 дзён, наклад яшчэ амаль тыдзень пераадольваў мяжу). Да выхаду «Дзікага палявання караля Стаха» на чатырох мовах спрычынілася прыватнае прадпрыемства «Неф-Праект», пазычыўшы грошы на выданне.

Гэтыя ды іншыя факты пра новае выданне Беларускага фонду культуры можна было пачуць пад час прэзентацыі кнігі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, што прайшла 25 лістапада. На імпрэзу стваральнікі ўнікальнага вы-

дання запрасілі сяброў БФК, беларускіх журналістаў, навукоўцаў, даследчыкаў творчасці Уладзіміра Караткевіча, мастакоў, супрацоўнікаў выдавецтваў і музеяў, бібліятэкараў.

ленне словамі: «*Я ўзяў у рукі гэты том, каб адчуць важкасць творчасці Уладзіміра Караткевіча. Не фізічную вагу кнігі, якая таксама ўражвае, але маральную, ідэйную важкасць*

У. Гілеп уручае новае выданне Р. Матульскаму

Пасля ўступнага слова дырэктара НББ Рамана Матульскага, у якім прадставіў прысутным фаліант, выступіў старшыня БФК Уладзімір Гілеп. Ён распавёў пра ідэю выдання чатырохмоўнай кнігі, пазнаёміў з рэдакцыйнай калегіяй і людзьмі, якія працавалі над ёй. Далей выступілі сябры рэдкалегіі пісьменнікі Анатоль Бутэвіч (аўтар прадмовы) і Навум Гальпяровіч, перакладчык Валер Стралко, які працаваў з украінскамоўным варыянтам, навуковец, сябар Караткевіча прафесар Адам Мальдзіс. Усе адзначалі значнасць і знакавасць творчасці юбіляра, ягоную ролю ў беларускай літаратуры. Нямала добрых слоў было сказана і на адрас выдаўцоў чатырохмоўнага «Дзікага палявання...», якія ў сціслыя тэрміны здолелі выдаць вельмі прыстойны падарункавы фаліант.

Міністр культуры Рэспублікі Беларусь Павел Латушка пачаў выступ-

творчасці». Далей ён распавёў, што зроблена да юбілею класіка, а таксама – пра далейшае ўшанаванне памяці выбітнага творцы. Так, з наступнага года мяркуецца пачаць выданне 25-томнага Збору твораў У. Караткевіча, застаюцца планы экранізацыі «Каласоў пад сярпом тваім» і новай кінаверсіі «Чорнага замка Альшанскага». Акрамя гэтага, дасягнутая дамоўленасць з гарадскім кіраўніцтвам Кіева аб узвядзенні там помніка нашаму пісьменніку (які ўжо адліты ў бронзе).

Добрым дадаткам стала выступленне Галіны Дзягілевай і Алега Залётнева (Беларускі пэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч») з невялікай кампазіцыяй па творах юбіляра.

Другое значнае прадстаўленне «Дзікага палявання...» прайшло пад час святкавання юбілею класіка ў Оршы. Апроч гэтага там жа ў рамках мерапрыемстваў прайшла двухдзённая III Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная 80-годдзю

Г. Дзягілева

Першая публікацыя верша

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Зямля мая

*Зямля мая, я твой удзячны сын!
І ў памяці паўстануць ноччу мулкай
Зноў водсветы ад полацкіх завулкаў –
Майго маленства дарагіх мясцін.*

*З табою гадаваўся і сталаў
І прырастаў адвечнай пупавінай
Да вязі старажытных кніг Скарыны,
Да мудрасці тваіх вчыстых дрэў.*

*Да вежаў-рук Сафіікі над Дзвіной,
Да дьяментаў нашай роднай мовы,
Да помнікаў гісторыі суровай,
Што берагуць адвечны твой спакой.*

*Зямля мая, ты падарыла мне
Святло бяроз і звонкіх птушак спевы.
Я зразумеў, пра што мне шэпчуць дрэвы,
Пра што гавораць вечна дождж і снег.*

*З табой адною свой я выбраў шлях
І зведаў, што адна ва ўсім сусвеце,
Жаданая, як светлых сноў суквецце,
Каханая навек – мая зямля.*

*Якой мае ўсе сціплыя радкі
І думак рой, і ранішнія крозы,
Якую будуць услаўляць вякі, –
Зямля мая, што дадзена мне лёсам.*

27 лістапада 2010 г.

Р. Матульскі, П. Латушка і А. Бутэвіч пад час прэзентацыі

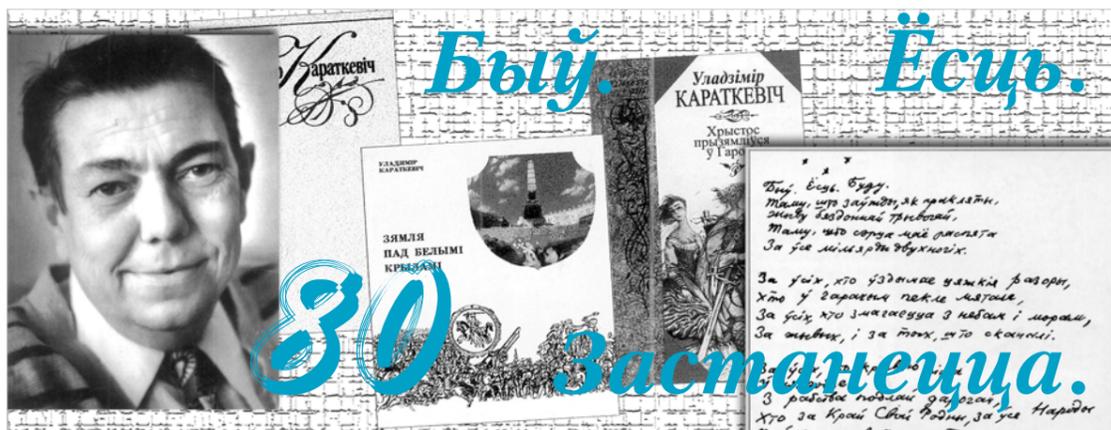
з дня нараджэння У. Караткевіча, у гарадскім Цэнтры культуры адбыліся ўрачыстая вечарына і святочны канцэрт «Быў. Ёсць. Буду».

На канферэнцыі прагучалі амаль паўсотня выступленняў розных даследчыкаў – прафесараў Адама Мальдзіса і Вячаслава Рагойшы, кандыдатаў філалагічных навук Анатоля Вераб'я, Таісы Грамадчанкі, Генадзя Кажамякіна і Пятра Васючэнкі, дактароў філалагічных навук Івана Штэйнера і Ігара Жука, журналістаў Ядвігі Волкавай і Віктара Сцяпанавы, насельніка Жыровіцкага мужчынскага манастыра інака Мікалая (філосаф і мастацтвазнаўца Алег Бем-

бель), краязнаўцаў Іны Байковай, Андрэя Чарняўскага і Міхася Казлоўскага, мінскай школьніцы Надзеі Бурмістравай ды іншых. Ва ўрачыстым канцэрце бралі ўдзел артысты ўзорнай студыі эстраднай песні «Рафлезія», тэатра «Зніч», народны ансамбль народнай песні «Славяначка», заслужаны аматарскі ансамбль танца «Лявоніха» Цэнтра культуры «Віцебск», заслужаны аматарскі ансамбль беларускай песні «Церніца», Аляксандра і Канстанцін ды іншыя.

Лявон
ПАЛЬСКІ

Фота
з прэзентацыі ў НББ
Наталі КУПРЭВІЧ

Зразумець па-сапраўд-
наму пісьменні-
ка – гэта адчуць
яго трывогі і думы, адчай-
ныя хвіліны творчых по-
шукаў і канфліктных ста-
сункаў са сваім часам ці
асяродзем. А яшчэ – пе-
ражыць разам з аўтарам
хвіліны азоранасці ў спа-
сціжэнні ісціны, пачуць
балючае рэха ягоных
жыццёвых драмаў. І чым
вышэй адзнака Боскай да-
равітасці творцы, тым
больш у яго праблемаў з
жыццём, людзьмі і твор-
часцю.

Уладзіміру Караткеві-
чу, відаць, і лёсам, і небам
наканавана было нара-
дзіцца таленавітым. І не
проста таленавітым. Тале-
навітых увогуле шмат, а
вось геніяльных – адзінкі.
Менавіта да такіх, як Ка-
раткевіч, можна аднесці
сказанае В. Казько: «*Бог
даў яму голас і слова, ад-
метныя слых і мову. Даў
тое, чаго яго і ў самога ме-
лася няшмат, што ён
даваў мо аднаму толькі
на мільён ці нават на не-
калькі мільёнаў.*»

Выявіць жа сутнасць
свайго таленту У. Карат-
кевічу ўдалося не адразу.
Пра тое, як і што вяло ў
вялікую літаратуру ня-
даўняга выпускніка Кіеў-
скага ўніверсітэта, цікава
расказваюць, напрыклад,
лісты да М. Танка. І тут
перад выкладчыкамі літа-
ратуры ў школе або ВНУ
адкрываюцца такія сакрэ-
ты і таямніцы жыцця,
літаратурна-творчага са-
мавызначэння будучага
заснавальніка айчыннай
школы гістарычнай про-
зы, без ведання якіх не-
магчыма ўзгадаваць тале-
навітага чытача, дапытлі-
вага, з развітым эстэтыч-
ным густам, здольнага ду-
маць і суперажываць. Між
іншым, беларускія літара-
туразнаўцы даўно зразу-
мелі ўнікальнасць такой

з’явы, як эпістальная
спадчына пісьменніка.
Намаганні такіх наву-
коўцаў, як А. Верабей,
Л. Мазанік, Я. Кісялёва,
Г. Пойманова, В. Рагой-
ша, уведзення ў чытач-
кі ўжытак пісьмы У. Ка-
раткевіча да М. Танка,
Я. Брыля, З. Нядзелі,

Пранізіліва-шчырыя споведзі

Эпістальны пісьменнік ў працэсе выкладання літаратуры ў школе і ВНУ

Г. Стулпана, Р. Іваньчу-
ка, надрукаваныя на стар-
онках часопісаў «Мала-
досць», «Полымя», у збор-
ніках «Шляхам гадоў». Аднак і да сённяшняга дня
няма асобнага выдання
перапіскі з ягонымі шмат-
лікімі адрасатамі. Ук-
раінскі пісьменнік Р. Іва-
нычук у артыкуле «Мой
рэквіем» («ЛіМ». 1988,
21 кастрычніка), прыга-
ваючы эпістальны вопыт
беларускага мастака сло-
ва, адзначаў, што і ў пры-
ватнай перапіскі яго ка-
лега і сябар умеў асэнсоў-
ваць «найбудзённыя буд-
ні» сваёй эпохі так праў-
дзіва, вобразна, таленаві-
та, як рабілі гэта ва ўкра-
інскай літаратуры хіба
Васіль Стэфанік ды Гры-
гор Цюцюннік. Рабілі бес-
карысна, бясплатна, кіру-
ючыся толькі вялікім
клопатам пра будучыню
Бацькаўшчыны, духоўна-
культурны і маральны
клімат літаратурна-гра-
мадскага асяроддзя.

Такім чынам, эпісталь-
ны У. Караткевіча – гэта
не толькі цікавая інфар-
мацыя з першых вуснаў,
не толькі праўдзівы даку-
мент эпохі. Гэта яшчэ і
асаблівы від мастацкай
творчасці, асэнсаванне
якой дае магчымасці ад-
крыць новыя грані ўнівер-
сальнага таленту пісьмен-
ніка.

На вялікі жаль, эпі-
стальная спад-
чына У. Каратке-
віча, змешчаная на ста-
ронках перыядычных вы-
данняў, амаль што неда-
ступная для шырокай на-
стаўніцкай аўдыторыі.
Даўно наспела патрэ-
ба выдаць эпістальную
спадчыну пісьменніка

асобным выданнем. Да
прыкладу, так, як зрабіла
гэта Г. Шаблінская, укла-
дальнік цудоўнага сваім
зместам і паліграфічным
афармленнем кнігі ўспа-
мінаў тых, хто ведаў У. Ка-
раткевіча, з кім ён сябра-
ваў, каму давараў свае
трывогі і творчыя клопа-
ты. Дарэчы, ні школьная
праграма па беларускай
літаратуры, ні праграмы
ВНУ па гісторыі беларус-
кай літаратуры, ні апош-
няе акадэмічнае выдан-
не 4-х томнай «Гісторыі
беларускай літаратуры
XX стагоддзя» не згадва-
юць пра перапіску пісь-
менніка як самадастатко-
вы творчы феномен. А да-
рэмна. Знаёмства школь-
нікаў і студэнтаў з эпіста-
лярнай спадчынай У. Ка-
раткевіча дазволіла б акты-
візаваць іх творчы, да-
следчыцкі пачатак.

У школьнай практыцы
выкладання беларускай
літаратуры эпістальны
пісьменнік звычайна не
выкарыстоўваецца. І гэта
пры тым, што ягоныя творы
вывучаюцца сістэма-
тычна, пачынаючы з 4–5
класаў. Аднак заўсёды за-
стаецца прыкрае адчуван-
не ад таго, што вучні, а ча-
сам студэнты і нават на-
стаўнікі да крыўднага
мала ведаюць пра самога
творцу. Пра яго звычкі і
захапленні, пра стасункі з
людзьмі, пра побыт, лад
жыцця, псіхалогію твор-
часці, пра тое, што любіў і
чаго катэгарычна ён не
прымаў, пра яго мараль-
ныя прынцыпы і эстэтыч-
ныя густы. Словам, адсут-
нічае ўяўленне пра пісь-
менніка-чалавека. Рэаль-
нага. Жывога. З правам
на паўнату адчування

жыцця. Нават з правам на
памылкі і адчай. Знаём-
ства ж з яго эпістальна-
дзённікавымі запісамі
прымушае па-іншаму ўба-
чыць, прачытаць, успры-
няць і творы пісьменніка,
і яго самога. У такім вы-
падку знікае традыцыйны
схематызм, на які гра-
шыць такая пашыраная
практыка вывучэння бія-
графіі пісьменніка, калі
нават звычайна скупыя
звесткі біяграфічнага ха-

блізкімі, знаёмымі ці про-
ста чытачамі, якіх ён
ведаў, здаралася, толькі
па пісьмах. Напрыклад, з
масквічкай Марыяй Іва-
наўнай Канстанцінавай
пісьменнік ліставаўся са
снежня 1981 года да мая
1984-га, так і не сустрэў-
шыся непасрэдна.

Эпістальную спад-
чыну У. Каратке-
віча ў працэсе вы-
кладання літаратуры мож-
на і трэба выкарыстоў-
ваць у залежнасці ад мэтай
і задачай, што ставіць пе-
рад сабой і сваімі вучнямі
выкладчык. Так, адкры-
ваючы значнасць духоў-
ных пошукаў лірычнага
героя Караткевіча-паэта,
багацце яго натуры, не-
паўторнасць эмацыйна-
га свету, яго псіхалагіч-
ную напружанасць, варта
звярнуцца да тых лістоў
мастака, якія дасылаліся
Я. Брылю ў час вучобы
паэта ў Маскве на Вышэй-
шых літаратурных курс-
сах. І вучняў, і студэнтаў
можна заінтрыгаваць ці-
кавай загадкай: чаму ў
творах пісьменніка мас-
коўскага перыяду нямала
вершаў мае прысвячэнне
Н.М. Молевой. Сярод іх
такія, як «Дзіва на Нер-
лі», «Балада пра Невядо-
мага, Першага», «Прарок
Геронім Босх», «Трыз-
ненне мужыцкага Брэйге-
ля». Названыя творы ніяк
не адносяцца да любоўнай
лірыкі. У іх – трагічны
лёс вялікіх творцаў, за-
хапленне таленавітымі
творами і роздум над гі-
старычным шляхам наро-
да. Вось і адкрываецца
цікавая перспектыва да-
следчыцкага пошуку: хто
гэты чалавек, кім ён быў
у жыцці, чым увайшоў у
душу творцы, у ягоны ма-
стацкі свет? У каментар-
ных да верша «Дзіва на
Нерлі», змешчаных у пер-
шым томе васьмітомнага
выдання твораў У. Карат-
кевіча, знаходзім наступ-
нае тлумачэнне: «Упер-
шыню – У кн.: Вячэрняя
ветразі. Прысвечаны ма-
стацтвазнаўцу Н.М. Мо-
левой». Як бачым, таям-
ніца да канца не раз-
гаданая. А вось у ліс-
тах У. Караткевіча да
Я. Брыля (29.02.1960 г.,
16.03.1960 г.) знойдзем
нямала цікавага адносна
згаданых пытанняў. І
найперш адказ на тое, што
падштурхнула паэта на-
пісаць такія выдатныя і
зместам, і вобразна-сты-
лёвым нападзеннем вер-
шы.

Тамара НУЖДЗІНА,
дацэнт кафедры
беларускай літаратуры
Мазырскага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта

(Заканчэнне будзе)

Фота з кнігі
«Уладзімір Караткевіч:
вядомы і невядомы»

рактару мала суадносяцца
з мастацкай спецыфікай
выяўлення жыццёвай рэ-
альнасці творцам. Па сут-
насці, трывала ўсталя-
валася паралельнасць
успрымання сучаснымі
школьнікамі і нават сту-
дэнтамі такіх субстанцый,
як пісьменнік-чалавек і
пісьменнік-чалавек.

Выкарыстанне эпі-
стальнага ўро-
ка літаратуры мэ-
тазгоднае яшчэ і па той
прычыне, што ў век сучас-
ных тэхнічных камуніка-
цыяў знікае культура
пісьмовых стасункаў, ад-
сутнічаюць элементарныя
навыкі духоўнага і душэў-
нага самавыяўлення асо-
бы ў працэсе ліставання.
Пісьмы У. Караткевіча
якраз і вучаць рэдкаму
сёння дару пісаць такія
лісты, якія было б цікава
чытаць, якія чакаў бы з
такім жа хваляваннем і
радасцю, як гэта было ў
час перапіскі У. Каратке-
віча са сваімі сябрамі, ка-
легамі па пярэ, роднымі,

Сям'я Навіцкіх

Кожны, хто займаўся вывучэннем біяграфіі акадэміка Яўхіма Карскага, звяртаў увагу на адну акалічнасць. Ва ўсіх працах, прысвечаных біяграфіі вучонага, амаль нічога не гаворыцца пра яго сям'ю – бацькоў, братоў і сяцёр. Такі прабел выкліканы адсутнасцю дакладных звестак. Папершае, многія дакументы з сямейнага архіва былі страчаныя ў Варшаве пад час Першай сусветнай вайны. Па-другое, і бацька, і маці Я. Карскага былі прадстаўнікамі духавенства, згадваць аб чым у гады савецкай улады было непажадана. Таму гэтую тэму як сам навуковец, так і аўтары яго першых біяграфіяў стараліся асабліва не закранаць. Вынікам стаў поўны прабел ва ўсім, што датычыць блізкіх сваякоў акадэміка-беларусазнаўцы. І вось у Клецкім і Ганцавіцкім раёнах удалося адшукаць дакументы, якія праліваюць святло на гэтае пытанне.

волі вялікі архіў, якім апекавалася яго жонка Надзея, а потым – унучка Надзея Мікалаеўна Хільтова. Частку дакументаў яна перадала ў Клецкі музей, частка апынулася ў сямейных зборах Хільтовых, некаторыя – у настаўцеля адноўленай Іаана-Прадцечынскай царквы а. Андрэя Парфёнчыка.

У музеі аказаўся і пашпарт (Dowód osobisty) І. Навіцкага, выданы ўладамі Другой Рэчы Паспалітай у 1925 г. У ім запісаныя імёны бацькоў уласніка дакумента: бацька Фёдар і маці Магдаліна. Такім чынам, імя маці Я. Карскага сапраўды пачынаецца з літары «М», але гэта не Марыя, як думалі раней, а Магдаліна.

Нарадзілася яна ў 1842 г. і была дачкой Ануфрыя Карскага. У 1857 г. 15-гадовая Магдаліна пазнаёмілася з выпускніком Гродзенскага духоўнага вучылішча Фёдарам Навіцкім, які прыбыў на сваё першае месца службы ў Лашанскую царкву. Знаёмства з часам перарасло ў больш моцнае пацудце, і ў снежні 1860 г. (01.01.1861 г. па н.ст.) нарадзіўся сын Яўхім. Паколькі гэта адбылося яшчэ да афіцыйнага шлюбу, хлопчыка запісалі ў метрычную кнігу пад прозвішчам маці. Пазней, ужо ў за-

конным шлюбе, Фёдар і Магдаліна мелі чатырох сыноў – Мікалая, Івана, Аляксандра і Уладзіміра; і дзвюх дачок – Марыю і Веру.

Сям'я добра такі павандравала па Беларусі. Пераезды былі выкліканы частымі пераводамі Ф. Навіцкага ў розныя прыходы. Пасля Лашы, з 1862 да 1866 г. Навіцкія жылі ў Бытчы Барысаўскага павета, 13 гадоў правалі ў м. Ятра пад Навагрудкам, а потым – 11 гадоў у Бярозаўцы Навагрудскага павета. Адтуль у 1890 г. Ф. Навіцкі быў пераведзены ў царкву Пінскага павета, а ў 1893 г. сям'я пераехала ў м. Волму Мінскага павета. Тут прайшлі апошнія гады жыцця Магдаліны Ануфрыеўны.

Сярод дакументаў, якія захоўваюцца ў Клецкім раёне, ёсць і «Выпіска...» з метрычнай кнігі Валжанскай царквы, частка III «Об умерших». З яе вынікае, што жонка псаломшчыка, дзяка Ф. Навіцкага памерла 19 ліпеня (ст.ст.) 1902 г. ад «бранхіта лёгкіх – сухотаў» ва ўзросце 60 гадоў і была пахаваная на мясцовых могілках. Пахавальны абрад правёў «святар Ксенафонт Бунякоўскі з Якавам Нарушэвічам і з пеўчымі».

Бацька

У 1925 г., запаўняючы анкетны лісток, Я. Карскі на пытанне аб бацьках адка-

Магіла Фёдара Навіцкага ў Будчы

заў лаканічна: «...даўно памерлі. Бацька быў сельскім настаўнікам». Сцвярджанне аб тым, што Фёдар Навіцкі быў настаўнікам, паўтарылася і ў шэрагу біяграфічных працаў. Аднак гэта не зусім адпавядае сапраўднасці. У першую чаргу бацька Я. Карскага быў святаром, а працу ў школе сумяшчаў з царкоўным служэннем.

Праўнуку акадэміка, архівісту Аляксандру Карскаму з Санкт-Пецярбурга, на падставе паведамленняў «Літоўскіх...» і «Мінскіх Епархіяльных Ведамасцяў» удалося ў многім аднавіць жыццёвы шлях свайго продка. Аднак шэраг важных пытанняў па-ранейшаму заставаўся без адказу. У прыватнасці, не былі вядомы дакладныя гады жыцця Ф. Навіцкага, час і месца яго смерці.

Адказ адшукаўся ў бібліятэцы в. Будча Ганцавіцкага раёна. Апошняя згадка пра Ф. Навіцкага, датаваная 1917 г., адносіцца менавіта да Будчы. У «Мінскіх Епархіяльных Ведамасцях» (№ 9–10 за 1917 г.) згадваецца аб утрыманні грошай з заробку некаторага святароў царкваў прыфрантавой паласы. У тым ліку са святара Будчанскай царквы Навіцкага – 28 р. 68 к. Верагодна, у гэты час – вясной 1917 г. адбыўся нейкі канфлікт паміж царкоўным начальствам і святаром, прычыны якога не вядомыя.

Лагічным было пашукаць сляды перабывання Ф. Навіцкага менавіта ў Будчы. І тут мне пашанцавала: удалося звязацца з мясцовым краязнаўцам Фёдарам Барысавічам Карпенем. Гэты чалавек, былы партызан, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, пражыў у Будчы ўсё жыццё, за выключэннем службы ў Чырвонай Арміі. Працаваў у школе настаўнікам працы, а па выхадзе на пенсію заняўся вывучэннем гісторыі родных мясцінаў. У тэлефоннай размове Фёдар Барысавіч паведаміў, што каля царквы захавалася магіла Ф. Навіцкага, а ў мясцовай бібліятэцы – дакументы аб яго дзейнасці. Гэта і падштурхнула мяне да пездкі ў Будчу.

Там удалося азнаёміцца з кліравымі ведамасцямі Будчанскай Праабражэнскай царквы за 1914 г. У паслужных спісах ёсць і звесткі пра Фёдара Навіцкага, напісаныя ім уласнаручна. Гэты дакумент захавалася дзякуючы Ф. Карпеню. Як ён прыгадвае, у 1970-я гг. царква была закрытая і паціху разбуралася. Усе дакументы, кнігі, паперы, што ў ёй захоўваліся, апынуліся на вуліцы і былі забраныя. Нешта трапіла на сметніцу, нешта ў печку, частка – у дамы вяскоўцаў. Менавіта тады Фёдар Барысавіч папрасіў вучняў прыносіць яму ўсё, што яны змогуць знайсці. Доўгі час дакументы захоўваліся ў яго дома, а цяпер перададзены ў сельскую бібліятэку.

Як вынікае з паслужнога спіса, Фёдар Мікалаевіч Навіцкі нарадзіўся 31 сакавіка 1841 г. Пра сваіх бацькоў ён згадвае толькі, што яны паходзілі з мяшчанскага саслоўя. Верагодна, хлопец рана асірацеў і выхоўваўся ў манастыры, а потым (гэта вядома дакладна) скончыў Гродзенскае духоўнае вучылішча. 14 сакавіка 1857 г. ён быў накіраваны дзячком у Лашу, дзе і сустрэў Магдаліну Карскую. Чаму яны не змаглі ажаніцца яшчэ да нараджэння першынца, сказаць цяжка. Калі Яўхім з'явіўся на свет, Фёдару было ўжо 19 гадоў. Узрост дастатковы для ўступлення ў шлюб. Аднак нешта гэтаму перашкодзіла. Тым не менш, Фёдар і Магдаліна пражылі разам 42 гады.

Андрэй БЛІНЕЦ,
г. Клецк

(Заканчэнне будзе)

Маці

Маці будучага аўтара «Беларусаў» паходзіла з сям'і Карскіх з вёскі Лаша Гродзенскага павета. Упершыню гэтае прозвішча з'явілася ў Лашанскім царкоўным прыходзе ў 1805 г., калі ў мясцовай царкве стаў служыць дзяк Вікенцій Карскі. Адкуль ён тут з'явіўся, невядома, але менавіта ён паклаў пачатак роду, прадстаўнік якога стаў першым акадэмікам-беларусам. У Вікенція было тры сыны: Ігнат (1800 г.н.), Ануфрый (1802 г.н.) і Сцяпан (1805 г.н.). Старэйшы і малодшы даволі рана памерлі, пакінуўшы пасля сябе шасцёра дзяцей-сіратаў. Іх узяў на выхаванне сярэдні сын Ануфрый. Ён, як і бацька, служыў дзячком Лашанскай царквы. Акрамя прыёмных, у Ануфрыя з жонкай было 8 уласных дзяцей. Такім чынам, пад адным дахам разам жыло 16 чалавек! Неверагодна многа па сённяшніх мерках.

Пра маці будучага вучонага звестак вельмі мала. Дастаткова сказаць, што даследчыкі нават не ведалі яе імя. Было вядома толькі, што яна пачынаецца з літары «М». Узнікла меркаванне, што гэта імя Марыя. Аднак, як сведчаць выяўленыя дакументы, гэта не адпавядае сапраўднасці.

Варта зрабіць невялікае адступленне, каб чытач зразумеў, пра якія дакументы ідзе гаворка. Справа ў тым, што з ліпеня 1895 г. да снежня 1928 г. настаўцелем царквы Іаана Прадцечы ў м. Блячын Слуцкага павета (цяпер в. Садовая Клецкага раёна) служыў родны брат Я. Карскага Іван Навіцкі (пра яго гл. «КГ» № 12 за 2009 г.). Пасля смерці І. Навіцкага застаўся да-

Старонкі з пасведчання асобы І. Навіцкага са звесткамі пра бацькоў

«Краязнаўчую газету» чытаю часта. Многія матэрыялы выкарыстоўваю ў сваёй працы. Краязнаўствам займаюся звыш трыццаці гадоў, на працягу якіх вяду гурток «Літаратурнае краязнаўства». Неаднойчы выступаў на рэспубліканскіх краязнаўчых чытаннях. З'яўляюся стваральнікам і дырэктарам этнаграфічнага музея, які тройчы выходзіў пераможцам рэспубліканскіх конкурсаў этнаграфічных музеяў устаноў адукацыі. Саветам музея распрацавалі праграму «Музей і дзеці». Вярышнія сваёй працы лічу правядзенне міжнародных краязнаўчых злётаў, распрацоўку сцэнарыяў (іх правядзеннем займаецца клуб «Спадчына», якім кірую 20 гадоў).

Школа з'яўлялася аб'ектам інавацыйнай пляцоўкі на ўкараненні аўтарскай мадэлі выхавання школьнікаў у працэсе краязнаўчай дзейнасці.

Зараз рыхтуемца да краязнаўчага злёту, прысвечанага 150-гадоваму юбілею школы. Асмелюся прапанаваць вашай газеце матэрыял з гісторыі Насовіцкай школы.

Паўтара стагоддзя таму

У першай палове XIX стагоддзя, перад самай адменаў прыгоннага права, у вёсцы былі адкрытыя дзве пачатковыя школы, дзе элементарную адукацыю атрымлівалі дзеці простага люду. На той час у Насовічах жылі 1 142 чалавекі, прычым дзеці яўрэйскай нацыянальнасці наведвалі яўрэйскую малітоўную школу. У сельскай пачатковай школе дзяцей вучылі чытанню, пісьму, арыфметыцы, Закону Божаму. Пазней, у выніку рэформы 1860-х гадоў, пачатковыя школы ператварыліся ў народныя вучылішчы, якія ўяўлялі сабой пачатковы тып агульнаадукацыйнай школы. Наведваць іх маглі дзеці ўсіх катэгорыяў. Аднак, спалохаўшыся дэмакратызацыі, царскі ўрад узмацніў рэлігійна-прыгонны ўплыў на школы. Насовіцкая школа становіцца царкоўна-прыходскай. У 1878/1879 навучальным годзе ў ёй займаецца ўсяго 59 хлопчыкаў.

У 1880–1890-х гадах у Насовічах пачалі хутка развівацца рамесны і гандал, колькасць насельніцтва дасягнула 3 400 чалавек. У вёсцы актывізаваўся рэвалюцыйны рух, тым больш, што дзякуючы ўвядзенню ў эксплуатацыю Лібава-Роменскай чыгункі пашырыліся эканамічныя, гандлёвыя і культурныя сувязі з бліжэйшымі гарадамі і вёскамі.

Калі Насовічы сталі валасным цэнтрам, царкоўна-прыходская школа ператварылася ў двухкласную земскую школу з шасцігадовым тэрмінам навучання. Такая школа прыраўноўвалася да гарадскога вучылішча і, у адпаведнасці з палажэннем 1872 года, працавала па пашыранай навучальнай праграме. У ёй павялічылася колькасць вучэбных прадметаў, палепшылася матэрыяльнае забеспячэнне. Выкладалі ў такіх школах гісторыю, геаграфію, прыродазнаўства. Школа давала павышаную пачатковую адукацыю і некаторыя пра-

фесійныя веды (рахункаводства, бухгалтэрыя). У 1907 годзе для яе быў пабудаваны новы цагляны будынак, у якім сёння размешчаны выканкам сельскага Савета.

Рэвалюцыйны падзеі пачатку XX стагоддзя мелі магутны рэзананс у Насовічах. Была адкрытая жаночая аднакласная школа з трохгадовым тэрмінам навучання. Настаўнічала ў ёй у 1909 годзе Юлія Гаманкова. У двухкласнай земскай школе працавалі Якаў Сударыкаў (загадчык), Алена Дымерман і Марцін Гасу. У школах на той час вучыліся 100 хлопчыкаў і 140 дзяўчынак.

Вышэйшае пачатковае вучылішча

У 1914 годзе ў Насовічах было адкрытае вышэйшае пачатковае вучылішча з чатырохгадовым тэрмінам навучання. Туды прымаліся хлопчыкі і дзяўчынкі пасля заканчэння пачатковай школы, якія паспяхова здалі ўступныя экзамены. Установа адукацыі размяшчалася ў прыватным будынку, за арэнду якога плацілі па 450 рублёў. Улетку 1914 года былі пададзеныя 69 заяваў аб паступленні, экзамен вытрымалі 53 чалавекі, з якіх толькі 50 сталі навучэнцамі (37 хлопчыкаў і 13 дзяўчынак). Для навучэнцаў была ўведзеная адзіная форма – чорная кашуля са скураным рэменем, чорнае форменнае паліто і чорная фуражка са значком.

Вучылішча ўтрымлівалася на мясцовыя сродкі. Адным з яго выхаванцаў быў Мікалай Парфёнавіч Язэпенка, які шмат гадоў пазней узначальваў кафедру Варонежскага дзяржаўнага ўніверсітэта. У сваёй кнізе «Далёкае і блізкае» ён успамінае пра вучобу і падзеі таго часу. А час быў неспакойны і грозны: ішла вайна, у паветры адчуваўся пах рэвалюцыйнай навалыніцы. Моладзь не сядзела склаўшы

Станаўленне Насовіцкай школы

Храму навукі – 150 гадоў

рукі, шукала для сябе справы, актыўна ўключалася ў рэвалюцыйны падзеі. Так, у 1916 годзе ў вучылішчы ўзнікла «Бунтарская група». Юнакі стварылі літаратурны гурток, выпускі рукапісны часопіс «Першы крок», у якім выступалі супраць вайны. Навучэнцы К. Гарэлікаў, Г. Еўтухоў, М. Язэпенка, І. Захарова пратэставалі супраць цяжкага рэжыму, спрачаліся з настаўнікамі на палітычныя тэмы.

У кастрычніку 1916 года ў вучылішчы займалася 86 навучэнцаў (60 хлопчыкаў і 26 дзяўчынак). Колькасць навучэнцаў ішла на спад, і ў 1917 годзе іх стала яшчэ менш. За восем месяцаў пасля лютаўскай рэвалюцыі 1917 года часовы ўрад у галіне асветы не зрабіў нічога – сістэма адукацыі засталася ранейшай, а школам і настаўнікам выдзяляліся мізэрныя сродкі.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі

Кастрычніцкая рэвалюцыя карэнным чынам змяніла сістэму народнай адукацыі. Школа была адасобленая ад царквы, усім дзецям да 16 гадоў забяспечвалася бясплатная абавязковая агульная і палітычная адукацыя. Былі распрацаваны новыя праграмы, падручнікі, дапаможнікі, пераглядваліся арганізацыя, змест і метадыка навучальна-выхаваўчага працэсу. Замест старых школаў ствараліся адзіныя працоў-

Настаўніцы сёстры Раманчыкавы

ныя школы 1-й і 2-й ступеняў (1–7 кл.). У Насовічах было дзве школы 1-й ступені і адна 2-й.

21 сакавіка 1919 года на аб'яднаным пасяджэнні валаснога савета па народнай гаспадарцы ў Насовічах вырашана было стварыць дзве групы для навучання непісьменных і малаадукава-

Сучасны будынак школы

ных. Справу даручылі настаўнікам Раманчыкавай і Каліноўскаму. Паралельна была адкрытая і вчэрняя яўрэйская школа. Вынікі гэтай працы былі плённыя: да сакавіка 1921 года колькасць непісьменных па воласці зменшылася з 85 321 чалавека да 2 861. У Насовічах і Запрудыцы іх заставаўся ўсяго 450 чалавек, пераважна жанчыны.

Вялікую ролю ва ўздыме культурнага ўзроўню насельніцтва адыгрывалі гурткі, клубы, бібліятэкі. Адзін з гурткоў быў створаны яшчэ ў 1916 годзе пры ВНВ, другі стварылі прадстаўнікі яўрэйскай моладзі. Існаваў ён падпольна. У гурткі ўваходзілі настаўнікі, медработнікі, моладзь. Яны вялі разнастайную культурна-асветніцкую працу: распаўсюджвалі літаратуру, праводзілі дыспуты, гутаркі. Яўрэйская моладзь таксама стварыла драматычны гурток, які паспрыяў адкрыццю рабочага клуба.

У 1917 годзе ў Насовічах адкрыліся дзве бібліятэкі. Адна з іх была арганізаваная яўрэйскай моладдзю, другая – настаўнікамі вучылішча. Па ініцыятыве настаўнікаў і камсамольцаў у 1918 годзе ў былым доме памешчыка пачаў дзейнічаць народны дом, які ў сакавіку быў перафармаваны ў рабочы клуб. У ім ставіліся спектаклі, праводзіліся мітынгі, сходы, вечары адпачынку.

Культурна-асветніцкая дзейнасць настаўнікаў

У пачатку 1920-х гадоў вялікую дапамогу школе аказвала грамадскасць. Бацькі збіралі грошы, прадукты харчавання, рабілі рамонт будынкаў і мэблі, рэгулярна праводзілі «тыдзень дапамогі школе».

У 1924 годзе сюды прыехаў працаваць Іван Фролавіч Клімаў (пасля Другой сусветнай вайны намеснік старшыні Савета Міністраў БССР). Ён арганізаваў працу па стварэнні таварыстваў МОПР, «Прэч непісьменнасць», новых гурткоў, спартыўных пляцовак. Настаўнікі распаўсюджвалі газеты і часопісы «Набат моладзі», «Бязбожнік», «Новая вёска», «Сялянская хата» і іншыя.

Насовіцкая школа лічылася вядучай у воласці. На яе базе працавала раённая педагогічная нарада, якая праводзіла навукова-метадычную працу. Старшыня нарады нават атрымліваў дадатковы заробак памерам у 3 рублі 94 капейкі. Дарэчы, загадчыкі і настаўнікі школы ў гэтыя гады атрымлівалі значна большы заробак, чым у іншых школах. У вёсках настаўнікі атрымлівалі па 24 рублі 22 капейкі, а загадчыкі школаў па 27 рублёў 22 капейкі ў месяц, у Насовічах – адпаведна 32 рублі 91 капейку і 52 рублі 63 капейкі.

У той час у Насовічах працавалі Е.В. Амелянаў, З.Г. Караткевіч, П.М. Кіевіч і іншыя. У яўрэйскай школе – З.А. Раскін, Г.С. Ратнер, В.С. Ашкінава. У воласці налічвалася 24 школы.

У 1926 годзе Гомельшчына ўз'ядналася з Беларускай ССР. Было праведзена новае адміністрацыйнае дзяленне. Валасное звяно скасаванае 8 снежня 1926 года. Былі ўтвораныя 8 раёнаў, у тым ліку і Церахоўскі. У склад апошняга ўваходзілі 18 сельскіх Саветаў, у тым ліку Насовіцкі, які ўключаў 16 населеных пунктаў. Пачаўся новы віток развіцця народнай адукацыі ў Насовічах.

Віктар СЕРПІКАЎ,
заслужаны настаўнік
Рэспублікі Беларусь,
Насовіцкая СШ
Добрушскага раёна
Гомельскай вобласці

Сустрэча з талентам, ці Імгненні хараства

Калі выйшла на заслужаны адпачынак, у мяне з'явіўся вольны час, каб схадзіць у бібліятэку, няспешна пачытаць беларускамоўныя выданні, аглядаецца, што натхняе, абуджае душу і стымулюе працаздольнасць розуму. Аднаго разу ў мяне нарадзіліся такія радкі:

*Калі прафесія такая,
Што струн душы
не закранае,
І талент спіць,
як кот на печы,
То ўзбудараж яго
сам нечым:
Густ праяві свой –
верны знак,
Што дух твой –
творца і мастак.*

Нават назіранне за наваколлем прыносіць асалоду, вымушае задумацца, што існуе космас і ў ім жыццё. Асабліва цікава зразумець, чаму так хутка мяняецца колер неба, форма хмараў і аблакаў. Іншы раз даводзіцца здзіўляцца і любавачца, як нябачнай майстэрскай рукой зробленая прычоска нябесаў – не горш, чым сучасных супермодніц. Адночы ўначы мне пашчасціла бачыць белыя воблакі, колер іх быў зусім не такі, як пры святле поўні.

Таму не дзіва, што маю ўвагу прывабіла выстаўка каляровых фотапрацаў, наладжаная Уздзенскай цэнтральнай бібліятэкай

дзенскага райвыканкама. Маладая, лёгкакрылая, рамантычная і ўважлівая... Нарадзілася на Капыльшчыне ў вёсцы Бадзязы, а стала на крыло ва Уздзе. Скончыўшы 9 класаў СШ № 2 імя Кандрата Крапівы, Таццяна паступіла ў тэхнікум «Бізнес і права». У 2008 годзе атрымала чырвоны дыплом па спецыяльнасці «Эканоміка і арганізацыя вытворчасці». Дзякуючы першым спробам пра трапіла ў лік паэтаў – аўтараў зборніка, які выдаў тэхнікум з прысвячэннем

імя Паўлюка Труса для маладога фотааматара Таццяны Курловіч. Малаўнічасць родных мясцінаў і паўсюль рознае неба: ад бела-незабудкавага да ружова-бэзавага – усмешлівага. Назва выставы таксама прыцягальная: «Шлях да сябе падказала прырода». Сапраўды, жывой душы чалавека патрэбныя зносіны з шматоблічнай душой прыроды. Яна таксама адчувае шчырае стаўленне да сябе і дорыць прыемныя сюрпрызы. Толькі ўлюбёная ў жыццё душа здольная гэтак тонка адчуваць настрой прыроды і рабіць здымкі паводле поклічу сэрца. Зімова-летні ўбор зямлі пад рамантычным капялюшыкам «зямельна-нябеснай канцылярыі» зачараваў насычанасцю колераў і адценняў. Зімовая дарога, першая веснавая праталіна, зялёная бярозавая алея, асвечаная яркім сонцам, руды захад у прыбярэжным чароце, світанак кветак у росна-брыльянтавых павуцінках – усё тут запрашае наталіцца імгненнем прыгажосці.

Шчодрая гаспадыня гэтага хараства працуе эканамістам у адзеле культуры Уз-

дзенскага райвыканкама. Маладая, лёгкакрылая, рамантычная і ўважлівая... Нарадзілася на Капыльшчыне ў вёсцы Бадзязы, а стала на крыло ва Уздзе. Скончыўшы 9 класаў СШ № 2 імя Кандрата Крапівы, Таццяна паступіла ў тэхнікум «Бізнес і права». У 2008 годзе атрымала чырвоны дыплом па спецыяльнасці «Эканоміка і арганізацыя вытворчасці». Дзякуючы першым спробам пра трапіла ў лік паэтаў – аўтараў зборніка, які выдаў тэхнікум з прысвячэннем

Году Маці. Мэтанакіраванасць энергіі і выніковасць працы Таццяны Курловіч паказальная. Яна не толькі спасцігае тонкасці фотамайстэрства, але й кіруе аўтамабілем, завочна вучыцца на 5 курсе Баранавіцкага дзяржаўнага ўніверсітэта, піша вершы і... марыць пра курсы візажыстаў.

І не здарма. Апошнім часам захапілася фатаграфаваннем сяброў, знаёмых, моладзі. Знаходзіць ракурсы і моманты, каб раскрыць не толькі вонкавае хараства, але і ўнутраную духоўную прыгажосць. Таццяна падрыхтавала яшчэ адну фотавыставу «Людскія душы... душы розныя...», дзе адлюстраваны 22 моманты маладосці. З фотаздымкаў глядзяць маладыя дзяўчаткі – равесніцы Таццяны, і маладажоны. Яе гераіні то ўсмехаюцца, то аддаюцца ціхаму роздому, як бы зазіраючы ў будучыню свайго лёсу...

Як ні шкада, але юнацтва вельмі хутка збягае.

Творчы густ, талент шчодрай душы Таццяны Курловіч выглядае з кожнага яе здымка, навявае лірычны настрой, робіць саўдзельнікам моманту жывога хараства.

*Тамара КАЛЯДА,
г. Узда, ветэран ААТ
«ААБ Беларусбанк»*

Ігар Пракаповіч

Назвы нашых вёсак

(Працяг. Пачатак у №№ 30–35, 39–44)

Малькавічы – вёска за 30 км на ўсход ад Паставаў, за 6 км на паўночны ўсход ад Дунілавічаў. Назва паходзіць ад прозвішча Мальковіч (Малькевіч), утвораных ад мянушкі «малько» ў значэнні «малы». Ад гэтай сэнсавай асновы на Пастаўшчыне ўтворана шмат прозвішчаў: Малей, Малец, Малік, Малікаў, Малы, Малышаў, Малыхін, Малькевіч, Малько, Мальцаў, Маляўка.

Манеўшчына – вёска за 25 км на ўсход ад Паставаў, за 5 км на поўнач ад Варапаева, на левым беразе ракі Заражанкі. У 1873 годзе ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўза. Паходжанне назвы можна растлумачыць з фіна-вугорскіх моваў, дзе аснова «мань» азначае «малы», «маленькі». Рака Заражанка-Галбяца каля Манеўшчыны значна звужаецца, што, верагодна, і было заўважана старажытнымі людзьмі, якія назвалі гэты ўчастак ракі «манья», што значыць «малая рака». Пазней назва была змененая славянамі, але захавала ўласцівасць абазначэння мясцовасці, бо фармант «-шчына» характарызуе аб'ект як нейкую тэрыторыю. Паселішча, якое тут узнікла, атрымала назву мясцовасці. Не менш верагодна, што назва ўтварылася ад імя Манько – формы кананічнага хрысціянскага імя Мануіл.

Манькавічы – вёска за 9 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў на правым беразе ракі Мядзелкі. Вядомая з XVI стагоддзя ў Ашмянскім павеце як сяло і маёнтак Шэметаў. У пачатку XX стагоддзя была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета, маёнтка і сяло князя Друцкага-Любецкага. Назва паходзіць ад прозвішча Маньковіч, якое ўтварылася ад імя Манько – формы кананічнага хрысціянскага імя Мануіл. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Манькоўскі, Манкевіч.

Мар'янополе – вёска за 13 км на ўсход ад Паставаў, за 5 км на захад ад Лучая. У пачатку XX стагоддзя была ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва складаецца з дзвюх частак. Першая паходзіць ад імя Мар'ян – формы кананічнага хрысціянскага Марыян (Marian). Другая азначае раллю, палеткі. Такім чынам, назва ўрочышчы гучала як «Мар'янава поле».

Марачы – вёска за 21 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 8 км на поўдзень ад Камаяў, за 1 км на поўнач ад возера В. Швакшты. У 1873 годзе была ў Камайскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад славянскай асновы «марочна, марачына» ў значэнні «балота, твань; забалочаная мясцовасць». Тэрмін ужываецца пры характарыстыцы глухіх змрочных балот, дзе «не косяць траву, а толькі збіраюць журавіны». На поўдзень ад вёскі сапраўды ляжыць вялікае балота. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Марачкоўскі, Маракін.

Мартулі – вёска за 37 км на ўсход ад Паставаў, за 10 км на паўднёвы ўсход ад Дунілавічаў. У 1873 годзе была ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча Мартуль, якое ўтварылася ад кананічнага хрысціянскага імя Марцін (Мартын). У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Марцін, Марцінкевіч, Марціновіч, Мартуль, Мартыненка, Мартынаў, Мартыновіч, Мартысюк.

Марцінелівічы – вёска за 38 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 14 км на паўднёвы ўсход ад Дунілавічаў. У 1873 годзе была ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча Марцінелівіч, якое ўтварылася ад імя Марцінель – формы кананічнага хрысціянскага імя Марцін (Мартын).

Маскалішкі – вёска за 15 км на поўнач ад Паставаў у сутоках рэк Мядзелкі і Лучайкі. Назва – этнонім. Раней маскалямі ў Вялікім Княстве Літоўскім называлі выхадцаў з Маскоўскай дзяржавы, рускіх. Верагодна, перасяленцы з суседняй краіны аселі ў сярэднявеччы на беразе тады яшчэ суднаходнай ракі Мядзелкі. На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы Маскалёў, Маскалевіч, Маскаленка.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Масленікі – вёска за 37 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 5 км на поўдзень ад Лынтупаў. У 1873 годзе была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета, уваходзіла ў маёнтак Гейбішкі і Багданішкі, належала Юрыю Бішэўскаму. Верагодна, назва паходзіць ад прозвішча *Масленік*, якое ўтварылася ад занятку жыхара: *масленік – чалавек, які займаўся вырабам масла*. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Маслі, Маслаў, Маслоўскі, Маслюк*.

Масты – вёска за 35 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 5 км на поўнач ад Казлоўшчыны. Назва адлюстроўвае асабліваць транспартных шляхоў. Вакол вёскі знаходзіцца некалькі ручаёў – вытокаў ракі Плісаўкі, праз якія былі пакладзены масткі.

Масцішча – вёска за 22 км на ўсход ад Паставаў, за 3 км на захад ад Дунілавічаў. У 1873 годзе ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўза. Назва адлюстроўвае асабліваць транспартных шляхоў і паходзіць ад беларускага дзеяслова «*масціць*» – «*рабіць насціл з дошак, бярэвня; брукаваць дарогу*».

Мацейкі (1) – вёска за 24 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 5 км на паўднёвы захад ад Белек каля ракі Паловіцы. У 1873 годзе засценак у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўза. Назва паходзіць ад прозвішча *Мацейка*, утворанага ад кананічнага хрысціянскага *Матфей (Мацвей, Мацей)*, што ў яўрэйскай мове азначае «*чалавек Божы*». Імя ўтварае шмат формаў, якія сталі асновай шматлікіх прозвішчаў жыхароў Пастаўшчыны: *Мацкевіч, Мацук, Мацур, Мацюк, Мацеша*.

Мацейкі (2) – вёска за 40 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 16 км на паўднёвы ўсход ад Дунілавічаў. У 1873 годзе была ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. Тлумачэнне назвы гл. *Мацейкі (1)*.

Мацковічы – вёска за 17 км на захад ад Паставаў, за 3,5 км на паўночны захад ад Камаяў. У 1905 годзе – маёнтак у Камаяўскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча *Мацковіч*, якое ўтварылася ад імя *Мацко* – формы кананічнага хрысціянскага *Матфей (Мацвей, Мацей)*, што ў яўрэйскай мове азначае «*чалавек Божы*». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Мацкевіч, Мацук, Мацур, Мацюк, Мацеша*.

Мацуры – вёска за 14 км на ўсход ад Паставаў, за 5 км на паўночны захад ад Лучая. У пачатку XX стагоддзя была ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад імя або прозвішча *Мацур* – формы кананічнага хрысціянскага *Матфей (Мацвей, Мацей)*, што ў яўрэйскай мове азначае «*чалавек Божы*». Прозвішча *Мацур* распаўсюджанае на Пастаўшчыне.

Мацуты – вёска за 8 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 1 км на захад ад Дварчанаў. Назва паходзіць ад мянушкі «*мацак, мацута*», што азначае «*моцны, дужы, здаровы чалавек*».

Мікулі – вёска за 26 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 10 км на паўднёвы ўсход ад Лынтупаў на паўночным беразе возера Саранчаны. У 1873 годзе была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад імя *Мікула* – формы кананічнага хрысціянскага імя *Мікалай*, што азначае «*пераможца народаў*» і «*народны герой*». Ад яго на Пастаўшчыне ўтварылася шмат прозвішчаў: *Мікуліч, Мікула, Мікульскі, Нікалаеў, Нікалаенка, Нікаленка*.

Мірклішкі – вёска за 21 км на захад ад Паставаў, за 5 км на паўднёвы захад ад Гадуцішак, каля ракі Камайка. Назва, верагодна, паходзіць з балцкіх моваў, дзе літоўскае «*merka*» азначае «*стаў, сажалка; вільгаць*». Блізкае па значэнні і «*mirkti*» – «*мокнуць*».

Міськія – вёска за 4,5 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 2,5 км на паўднёвы захад ад Юнькаў. У 1873 годзе была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад імя або прозвішча *Місько*, якое з’яўляецца формай кананічнага хрысціянскага *Міхаіл*, што значыць «*роўны Богу, як Бог*». В. Міхасёнак, настаўнік і паэт, ураджэнец гэтай вёскі, пісаў, што першапачаткова яна называлася *Мнішкі* і тлумачыў яе паходжанне ад слова «*мніх*» – «*манах*». Паводле яго версіі, у старажытнасці вёскай валодаў манаскі ордэн. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Місьнік, Місуна*.

Міхаліна – вёска за 27 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 4 км на поўдзень ад Дунілавічаў на рацэ Заражанкі. У пачатку XX стагоддзя была ў Дунілавіцкай воласці Вілейскага павета. У 1905 годзе фальварак Карэцкага. Назва паходзіць ад імя *Міхал* – формы кананічнага хрысціянскага *Міхаіл*, што азначае «*роўны Богу, як Бог*». У Пастаўскім раёне ўтварылася шмат прозвішчаў ад гэтага імя: *Міхалевіч, Міхалаў, Міхалоўскі, Міхаловіч, Міхаленка, Міхаль*.

Міхнічы – вёска за 8 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 10 км на захад ад Лучая. У 1873 годзе была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад імя або прозвішча *Міхно*, утворанага ад кананічнага хрысціянскага *Міхаіл*, што азначае «*роўны Богу, як Бог*». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Міхневіч, Міхнён, Міхно, Міхновіч*.

Міцканы – вёска за 22 км на паўднёвы захад ад Паставаў на паўночным беразе возера М. Швакшты. Назва паходзіць ад прозвішча або імя *Міцько* – формы кананічнага праваслаўнага імя *Дмитрий*, каталіцкага польскага *Demetriusz, Dymitr*, што азначае «*плод зямны*». На Пастаўшчыне ёсць прозвішча *Міцэвіч*.

(Працяг будзе)

Снежань

20 – Марыкс Аскар Пятровіч (1890–1976), мастак тэатра, графік, педагог, адзін з заснавальнікаў дэкарацыйнага мастацтва ў беларускім тэатры, народны мастак Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

20 – Ядкоўскі Юзаф (1890, Гродна – 1950), беларускі і польскі археолаг, нумізмат, стваральнік Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея, арганізатар шэрагу археалагічных раскопак у Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

21 – Аладаў Мікалай Ільіч (1890–1972), кампазітар, педагог, адзін з арганізатараў Беларускага музычнага тэхнікума і кансерваторыі (зараз Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі), народны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

24 – Селях (Селях-Качанскі) Вячаслаў Антонавіч (1885, Лагойск – 1976), беларускі і расійскі спявак, рэжысёр, педагог, музычны, грамадскі і тэатральны дзеяч, які спяваў на сцэнах Марыінскага і Александрынскага тэатраў (Пецярбург), арганізатар Беларускага студыйнага хору (цяпер Дзяржаўная акадэмічная капэла Рэспублікі Беларусь), пастаноўшчык першай на беларускай мове оперы «*Русалка*» А. Даргамыжскага, у эміграцыі (Германія, ЗША) – 125 гадоў з дня нараджэння.

25 – Мінская абласная бібліятэка імя А.С. Пушкіна (1900) – 110 гадоў з часу адкрыцця.

30 – Нацыянальны акадэмічны народны аркестр Рэспублікі Беларусь імя І. Жыновіча (Мінск, 1930) – 80 гадоў з пачатку дзейнасці.

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

Пачатак у № 1 за 2003 год)

КУХАНЬ – здробнае салодкае печыва на содзе. Крутое цеста раскатваюць, рэжуць ромбамі, пякуць на блясе, патэльні. Вядомыя ў Цэнтральнай і Усходняй Беларусі.

КУХТА Марцін Міхайлавіч (Kukta Martynas) (1875, Ковенская губ. – 1942 (?)) – друкар, выдавец кніг на беларускай мове. У 1906 г. заснаваў у Вільні друкарню з правам выпускаць кнігі, газеты і часопісы на еўрапейскіх мовах. 10 (23) лістапада 1906 г. у яго друкарні выйшаў 1-ы нумар газеты «*Наша Ніва*». Друкаваў творы Ф. Ба-

гушэвіча, М. Багдановіча, Я. Коласа, Цёткі, К. Буйла і інш. беларускіх пісьменнікаў, беларускія календары, зборнікі, спеўнікі. Выпускаў забароненыя цензураю творы. Друкарня *Кухты* існавала да 1916–1917 гг.

КУЦЕЇНСКАЯ ДРУКАРНЯ – існавала пры Аршанскім Куцеінскім Богаяўленскім манастыры. Арганізаваная ў пачатку 1630-х гг. братамі Магілёўскага Богаяўленскага брацтва, ігуменам манастыра І. Труцэвічам. Карысталася падтрымкай магілёўскага і аршанскага мяшчанства. Спачатку кнігадрукаваннем займаўся С. Собаль, які выпусціў тут 5 кніг, у 1636–1654 гг. выйшла яшчэ 14 выданняў (у асноўным літургічныя, маральна-павучальныя, навучальныя). Выданні былі разлічаныя на брацтвы, розныя пласты гарадскога насельніцтва Беларусі, распаўсюджваліся таксама ва Украіне, у Літве, Расіі. Сярод выданняў «*Буквар*» (1631) і «*Часаслоў*» (1632) С. Собаля, «*Гісторыя пра Варлаама і Іасафа*» (1637), «*Дзідаскалія...*» С. Косава (1637), «*Лексікон...*» П. Бярынды (1653), «*Буквар*» (1653). Графічнае афармленне кніг (фігурныя гравюры, застаўкі) адметнае мастацкай своеасаблівасцю. У сярэдзіне 1650-х гг. абсталаванне і працаўнікі Куцеінскай друкарні перавезены ў Іверскі манастыр пад Ноўгарадам.

Мемарыяльная шыльда ў Вільні на будынку, у якім у 1906–1921 гг. была друкарня М. Кухты